

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776(E) | SJIF 2023: 6.907

Ahmedova Bahora
Xudoyberdiyevna

*Samarqand viloyati Toyloq tumani 57-IDUM
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

ONA TILI FANINI FANLARARO INTEGRATSIYALAB O'QITISH USULLARI

Annotatsiya: Ushbu maqola umumta'lim maktablari ona tili va adabiyot darslarini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot kommunikatsiya texnologiyalari bilan boyitish, o'quvchilarda milliy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishda fanlararo integratsiyani amalga oshirishga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiya, fanlararo integratsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, "Zanjir" o'yini, "Charxpalak" metodi.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'quv jarayonini umumiy o'quv predmetlari mazmuni va maqsadlarini ma'lum uzviylikda va o'zaro mantiqiy bog'langan holda tashkil qilish ta'limni sifat va samaradorligini oshirish bilan bir qatorda o'quvchi yoshlarni dunyoqarashini kengaytirib, ularni fikrlash olamini yorqin obrazlar bilan boyitishga xizmat qiladi. Ta'lim mazmuni va ko'lamini optimallashtirish, o'quv jarayonini zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot kommunikatsiya texnologiyalari bilan boyitish, ta'lim mazmunini o'quvchi yoshlar ongi va tafakkurida hayotiy obrazlar vositasida gavdalantirishda ham predmetlararo aloqaning imkoniyatlari cheksiz. Ona tili darslarini har bir mavzu doirasida o'zaro turdosh va boshqa fanlar bilan bog'langan holda tashkil etish, o'quv jarayonining mazmunli bo'lishini ta'minlaydi. Axborotlar ko'lamining kengayishi, o'quvchilar bilishi zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar hajmining oshishi, integratsion jarayonlarning optimal

variantlarini ishlab chiqishni taqozo etmoqda. Bu kabi keng qamrovli jarayonlarni tashkil etish, boshqarish va yo'naltirish uchun esa, albatta, o'qituvchidan tinimsiz ravishda o'z ustida ishlash va intellektual salohiyatni talab qiladi. Ona tili fanini o'zaro aloqadorlikda o'rganishda o'quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlarini hisobga olib, yangi o'quv-metodik majmualar mazmuni va zaruriy bog'lanishlarni o'rgatish kabi bir qator tadbirlarni amalga oshirish bu borada samarali natijalarga erishishni kafolatlaydi.

Ona tili va adabiyot fanining uzviy aloqadorligi bois o'qitilayotgan mavzular ham mutanosib bo'lishi lozim. Davlat ta'lim standarti talabiga ko'ra umumiy o'rta ta'lim maktablarida ona tili fanidan o'quvchilar egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar uch yo'nalishdagi ko'rsatkichlar asosida tekshiriladi va aniqlanadi. Birinchi ko'rsatkich o'qish texnikasi bo'lib, bu orqali o'quvchining notanish matnni ifodali o'qiy olish ko'nikmasi aniqlanadi. Ikkinchi ko'rsatkich o'zgaralar fikrini va matn mazmunini anglash malakasi bo'lib, bu talab bolaning og'zaki bayon qilinayotgan fikrni hamda yozma matn mazmunini anglay olish darajasini aniqlash maqsadida kiritilgan. Uchinchi ko'rsatkich esa fikrni yozma shaklda bayon etish malakasidir.

Ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish hozirgi davrda muhim ahamiyat kasb etishi barchaga yaxshi ayon. Ammo dars jarayonida kompyuter texnikasidan hamma vaqt ham foydalanish imkoniyati bo'lavermaydi va bu metodik jihatdan to'g'ri ham emas. Shunga ko'ra ona tili fani to'garak mashg'ulotlarida o'quvchilarning dars jarayonida o'zlashtirgan nazariy bilimlarini mustahkamlashda, og'izaki va yozma nutqlarini rivojlantirishda o'quvchilarning xohish-istaklari bilan kompyuter texnikasidan ijodiy foydalanish katta samara beradi.

O'quvchilarda milliy tafakkurni shakllantirishda va rivojlantirishda fanlararo integratsiyani amalga oshirishda quyidagilarga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir: -O'qituvchi sinfda (qaysi sinfda dars berishiga qarab) o'qitiladigan barcha fanlar darsliklaridagi materiallarni atroflicha o'rganib chiqishi, ulardagi bog'lanish obyektlarini aniqlab olishi:

- Fan darsliklaridagi mazkur materiallarni o'zaro bog'lanish nuqtalarini aniqlab olishi:
- Dars jarayonida fanlararo bog'lanish nuqtalarining yechimiga olib keluvchi shart-sharoitlar yaratishga e'tibor qaratish:

- Fanlararo integratsiyani amalga oshirishning faol yo'l va usullarini va vositalarini oldindan tanlash, ishlab chiqish va dars jarayonida mohirona foydalanish:

- Fanlararo integratsiyani amalga oshirishda yetarlicha adabiyotlarni to'plash va ulardan ko'rgazmali vosita sifatida dars jarayonida foydalanish:

- Turli fanlarni bir xil obyektlarni o'rganishga qaratilgan turdosh mavzularini aniqlab olish:

- Bir fan usullaridan boshqa bir fan obyektlarini o'rganishda qo'llay olish:

- Turli fanlarda ba'zi obyektlarni o'rganishda bir xil nazariyadan foydalanish nuqtalarini belgilash va uni amalga oshirish:
- biror voqealarni aks ettirishda sahna ko'rinishi orqali jarayonni jonlantirish, shu o'rinda o'quvchida adabiy nutq madaniyatini shakllantirish.

Maktablarda o'qitish va tarbiyalash integratsiyasi muammolari nazariy va amaliy jihatdan hozirgi zamon nuqtayi nazardan juda muhim bo'lib, yangi ijtimoiy talablar asosida yanada dolzarblik kasb etadi. Bugungi kunda fan rivoji va ishlab chiqarishdagi ulkan o'zgarishlar tufayli kelib chiqayotgan talablar maktab ta'limi oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Hozirgi zamon ilm berish sistemasi yuqori darajada fan asoslarini o'rnatishga, tafakkurni rivojlangan, olamni bir butunlikda anglashga va tasavvur etishga, tevarak atrofda bo'layotgan voqealarni to'g'ri anglashga, ularni mohiyatini anglab oladigan yoshlarni tarbiyalashga yo'naltirilgan. Hozirgi zamon ilm fanida iqtisodiy, siyosiy va madaniy fanlar integratsiyasiga moyillik yuqori turadi.

Ona tili fanini integratsiya asosida o'qitishning ko'plab usullari mavjud. Masalan, 6-sinf darsligida berilgan "Atoqli va turdosh otlar" mavzusini geografiya o'quv fani bilan bog'lab, yangi mavzuga zamin tayyorlash maqsadida darsni "Zanjir" o'yini bilan boshlab, bunda o'quvchilardan biri shahar nomini aytadi, qolgan o'quvchilar esa shu shahar nomining oxirgi harfi bilan boshlanadigan boshqa shahar nomini topadilar. Albatta, bu o'rinda O'zbekiston xaritasidan foydalaniladi. O'yinda quyidagi shaharlarning nomlari keltirildi: Andijon - Do'stlik Namangan - Kogon Nukus - Nishon Sirdaryo - Navbahor Yorkent - Rishton Toshkent - Nurobod Toshovuz - Dang'ara Zafarobod - Asaka Do'stobod - Angor Dehqonobod - Romiton. O'quvchilarning ayrimlaridan shaharlarning nomini yozib ko'rsatish talab qilinadi. Masalan: Dehqonobod, Do'stobod shaharlarining nomlarini yozib ko'rsatish ularning imlo savodxonligini oshirishga yordam beradi. Daryo, ko'l, suv omborlari nomini aniqlash topshirig'i beriladi. (Har bir o'quvchi topshiriqni o'z viloyati misolida beradi). Bu o'yindan keyin o'quvchilarga savol-topshiriqlar yozilgan kartochkalar tarqatiladi. So'ng g'olib guruhni aniqlab, darsda faol ishtirok etgan o'quvchilar baholanadi. Ushbu darsda o'quvchilar joy nomlarini lotin alifbosi asosidagi yangi yozuvda bexato yozish va geografiya darslarida olgan bilimlarini mustahkamlashga muvaffaq bo'ladilar. Demak, "Turdosh va atoqli otlarni o'tishda toponim so'zlardan foydalanish" mavzusidagi dars o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq malakalarini o'stirish, erkin fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ularning til va geografiya bo'yicha nazariy bilimlarini yanada kengaytirishda yordam beradi. Ona tili darslari boshqa o'quv predmetlaridan alohida, mustaqil yashay olmaydi. Aksincha u ta'lim bosqichlarida o'rganiladigan xilma-xil o'quv predmetlari, xususan, adabiyot, matematika, fizika, informatika, xorijiy tillar bilan o'zaro aloqadorlikda o'rganilsa, o'z samarasini beradi. Chunki ta'lim tizimida fanlararo aloqadorlik - integratsiya darslarini tashkil etish

o'quvchilarning mavzuni tez va oson anglashiga olib keladi. Umuman olganda, fanlararo aloqalarni amalga oshirishning turli xil usullari mavjud. Ona tili darslarida badiiy matnning til xususiyatlarini, uslublarini o'rganish, shu orqali o'quvchilarning nutq madaniyatini rivojlantirishda bajariladigan ish turlaridan biri undan biror til hodisasi yoki uslubini aniqlash va izohlash, o'quv fanlararo integratsiyalashdan foydalanishdir. Mazkur ish usuli mohiyatan hosil qilinayotgan bilimlarni mustahkamlash jarayonini ifoda etadi. Dastlab o'qituvchi uslublar haqida umumiy ma'lumot beradi va o'quvchilarga kerakli manbaalarni yozdirib o'tadi. Mavzuni tushintirib bergandan keyin, bevosita boshqa fanlar bilan bog'laydi. Ta'lim bosqichlarida, xususan, dars jarayonida "Zanjir" o'yini mavzusini o'tishda qo'shimcha manbalardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun o'qituvchi o'quvchilar qo'lga har-xil turdagi matnlar aks etgan tarqatma materillardan foydalanishi mumkin. Bu bilan o'qituvchi darsning qiziqarli o'tishi va shu bilan bir qatorda o'quvchining faol bo'lishiga imkon yaratadi. Masalan, quyidagi materiallardan foydalanishimiz mumkin:

1 . -Yaxshi ham boshqa bolalar bilishmadi, dedi Gulchehra xo'rsinib. – Bilishganda, bittasi emas, bittasi aytib qo'yardi. -Ha, rozi bo'ldi Abdulla, rosa to'polon bo'lardi. - Men amakidan qo'rqaman. Ko'zi yomon. Gulchehra Dadavoy amakining ko'zlarini ko'rsatmoqchi bo'lib olaydi, o'xshata olmadi. Abdulla kulib yubordi. (O'.Umarbekov. "Odam bo'lish qiyin" asaridan)

2 . Qalandarovning hovlisi kattagina ekan. Bir tomonda uncha did bilan solinmagan bo'lsa ham, kattagina imorat, sirkor ayvon: uning ro'parasida hovuz, chog'roq shiypon, sim tortib ko'tarilgan tok, bog'cha, poliz... lekin bularning hammasi hovli egasining havasi zo'ru, hafsala va didi yo'qligini ko'rsatib turar edi: tokning bir necha novdasi simga o'z holicha tirmashibdiyu, qolgani yerda yotibdi; meva daraxtlarining ostini, polizini sho'ra va g'umay bosib ketibdi. (A.Qahhor. "Sinchalak" qissasidan)

3 . Yomg'ir-suyuq tomchi holiday atmosfera yog'ini. Tomchining diametri 0,5-0,6mm bo'ladi. Yomg'ir bulutlardagi mayda suv zarralarining qo'shib yiriklashuvidan hosil bo'ladi. Yomg'ir ikki xildir: jala yomg'ir, shivalama yomg'ir. Jala yomg'ir to'p-to'p bulutlardan yog'adi, ko'p vaqt o'tmay to'xtaydi, tomchilari yirik bo'ladi. (Darslikdan) Matnlardan ko'rinib turibdiki, har bir uslubni o'quvchiga tushuntirishda boshqa fanlar bilan bog'langan. O'quvchilar qo'lidagi matnlar jamlanmasini o'qituvchi bilan birgalikda kuzatib boradilar va bu uning ko'z o'ngida qolishiga yordam beradi. O'qituvchi tushuntirishni boshlaydi: birinchi matn badiiy asardan olingan bo'lib, so'zlashuv uslubiga, aynan, badiiy so'zlashuv uslubiga xosligini va so'zlashuv uslubiga xos belgilarni ko'rsatib o'tadi. Ikkinchi gapda esa, badiiy uslub ishtirok etganini va bu uslubni yoritish uchun badiiy asarga yuzlanganini aytadi. Uchinchi matnda o'qituvchi ilmiy uslubni o'rganish uchun fizika faniga murojat etganligini aytib o'tadi va ilmiy

uslubni yana bir bor takrorlab o‘tadi. O‘qituvchini bu usul, yani uslubiyat mavzusini boshqa predmetlarga murojat etish yo‘li bilan o‘rganish o‘quvchi tez va oson o‘rganishini va mavzuni yana bir bor takrorlanishini ta‘minlaydi. Integratsiya uslubidan foydalanib bo‘lgandan so‘ng o‘qituvchi “Charxpalak” metodini qo‘llab, o‘quvchining mavzuni qay darajada o‘rganganligini tekshirishi mumkin.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ona tili darslarini adabiyot bilan uyg‘unlikda olib borish, o‘quvchilarning badiiy-estetik dunyoqarashlarini yanada boyishiga olib keladi. Aynan ona tilida biron bir nazariy ma‘lumot o‘rganilayotgan bir paytda o‘quvchilarga aynan shu damda adabiyotdan o‘tilayotgan hikoya, asardan parchalardan misollar topib kelish, ruboiy, g‘azallardagi so‘zlarni til nuqtayi nazaridan tahlil qilishga o‘rgatib borilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu keyinchalik ularning ilmiy salohiyatlarini yanada oshirishga, oliy ta‘limda tahlil yuzasidan bilim, ko‘nikma, malakalar bo‘yicha mustahkam bilimga ega bo‘lib, til bo‘yicha nazariy ma‘lumotlarini mustahkamlab borishda yordam beradi. Ona tili — millat tafakkurini ifodalovchi, shakllantiruvchi hamda rivojlantiruvchi eng asosiy vositadir. O‘tkaziladigan har bir mashg‘ulot tilimizning beqiyos go‘zalligi, joziba va qudratini o‘rganishga qiziqish uyg‘otishi, uning keng qonuniyatlari bilan tanishtirishi zarurki, bu zamonaviy ta‘limni yo‘lga qo‘yishda eng asosiy va muhim omillardan biridir.

Maktabda o‘qitiladigan ona tili fanining maqsadi, ta‘lim-tarbiyaviy vazifalarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi o‘qitishning mazmuniga, uning g‘oyaviy-siyosiy va nazariy jihatdan pishiq bo‘lishiga bog‘liq bo‘lganidek, o‘quvchilarning ona tili fanining o‘zlashtirish darajasi ham, o‘z navbatida, o‘qitishning amaliy-ilmiy asosda maqsadga muvofiq tashkil qilinishiga, o‘qituvchining o‘rganiladigan mavzuning maqsadi, ta‘lim-tarbiya vazifalari va mazmuniga mos keladigan ta‘lim shakllari, usullari hamda vositalaridan foydalana olishiga bog‘liqdir. Ona tili darslarida fanlararo integratsiya (bog‘lanish)dan foydalanish yoshlarni mehnatga ongli munosabatda bo‘lishi ruhida, o‘zbek xalqining ona tili o‘tmishi, milliy ma‘naviyati ruhida, huquqiy tarbiyalash, hamda ularni bilish va ijodiy ishlash o‘rgatib borish ko‘zga tutiladi. O‘quvchilarda ona tili tafakkurni shakllantirishda va rivojlantirishda fanlararo integratsiyadan foydalanish muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Kompetensiyaga yo‘naltirilgan Davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturi: Ona tili, adabiyot, o‘zbek tili (5-9 sinflar). – Toshkent. 2016.
2. Ona tili fanidan Davlat ta‘lim standarti: Uzviylashtirilgan Davlat ta‘lim standartlari va o‘quv dasturlari. 2010
3. Umumiy o‘rta ta‘limning davlat ta‘lim standarti / O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. 2017-yil.

4. То‘xliyev В., Shamsiyeva М., Ziyodova Т.: О‘zbek tili о‘qitish metodikasi. – Т.: О‘zbekiston Milliy kutubxonasi. 2010.
5. Жўраев Р.Х., Рахимов Б.Х., Холматов Ш.Ф., Янги педагогик технологиялар.– Т., Фан, 2005.
6. Зиёмухамедов Б., Педагогик технология – замонавий миллий модели. – Т., 2009.